

Znanstveni svet in reflektivna integracija družbenih podsistemov

I

V teoriji modernizacije je funkcionalna diferenciacija temeljni proces, ki konstituira moderne družbe in določa tudi njihovo strukturo. Tudi sistemske teorije, za katere sicer ni nujno, da se neposredno navezujejo na paradigmo modernizacije (I. Bernik, 1989, str. 33), vedno bolj sledijo konceptu funkcionalne diferenciacije družbe in avtonomije njenih podsistemov. Sprejetje ideje o naraščajoči funkcionalni diferenciaciji hkrati pomeni tudi zahtevo po pojasnitvi problema integrativnosti modernih družb. V preteklosti v sistemske družbeni teoriji na Zahodu družbeni integraciji ni bila namenjena takšna pozornost, kot bi jo to vprašanje glede na svojo pomembnost zaslužilo.

Razlog za to je treba iskati med drugim tudi v dejstvu, da se je problem družbene integracije avtomatsko povezoval z idejami o usklajeni in brezkonfliktni družbi, ki so bile značilne za apologije realnega socializma. Četudi je bil problem povezovanja modernih zahodnih družb postavljen na kakovostno povsem drugo raven, kot pa je bil to v danes zgodovinsko bolj ali manj sesutih družbah realnega socializma. Pri propadu slednjih je odločilno vlogo odigralo dejstvo, da sta bili tu z vzorcem ideološke unifikacije ukinjeni dinamika funkcionalne diferenciacije ter sistemska, organizacijska in individualna avtonomija. Namesto tega je bila vzpostavljena centralna in visoko hierarhizirana kontrola celotne družbe.¹

Sodobni sistemsko-teoretski poskusi pojasnjevanja integracije kompleksnih družbenih podsistemov so se – v tem primeru neodvisno od morebitnih aluzij na nesprejemljive ideje realsocialističnega tipa integracije² – vseskozi spopadali s težavami konceptualne narave (H. Wilke, 1978, str. 228). Bolj kot konceptualne težave in kontroverze glede občin opredelitev integracije nas v našem razpravljanju zanima predvsem tole vprašanje: ali teorija funkcionalne družbene diferenciacije, ki se razvija kot specifična sociološka konkretizacija obče teorije avtopoetičnih sistemov, vsebuje pomembne nastavke za pojasnjevanje integrativnega naboja modernih družb? Četudi se v našem prikazu omejujemo le na ožji tematski izsek, pri čemer je eden izmed ciljev opozoriti tudi na specifično funkcijo znanstvenega sveta v razvitih parlamentarnih demokracijah, ko je govor o reflektivnem tipu integracije kompleksnih družbenih podsistemov, je uvodoma treba slediti neki splošnejši tipologizaciji sistemskih pristopov k omenjenemu problemu.

* Mag. Franc Mali, raziskovalec na FDV.

¹ Ne gre za to, da v teh družbah ni obstajala določena funkcionalna družbena diferenciacija. Problem teh družb je bil, če se ustavim zgolj ob ugotovitvah nekaterih naših sociologov, ki so več pozornosti namenili kritični analizi jugoslovanskega samoupravnega socializma, da je obstajala popolna hierarhizacija odnosov med posameznimi družbenimi sistemi, pri čemer je bila »signifikantna dominacija politike« (I. Bernik, 1989, str. 36). V isti rang deficitarnosti teh družb, zaradi katerih se je ravno tako kazala neizogibna potreba po njihovi transformaciji, je spadala obstoječa multiplikacija istih funkcij v različnih podsistemihi oziroma multifunkcionalnost posameznega sistema (F. Adam, 1983, str. 23).

² Njen teoretski pandan je bil v sistemskem tipu mišljenja t. i. substancionalna sistemska teorija. Vulgarno ideološki tip sistemske teorije je vlogo vseh družbenih delov instrumentaliziral in podredil enemu samemu cilju, cilju Partije (T. Hribar, 1985, str. 294).

Obča tipologija sistemskih pristopov k problemu družbene integracije je že konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let ločila naslednje pristope: pojasnjevanje integracije na temelju adaptacije, na temelju skupnega vrednotnega konsenza in na temelju refleksivnih procesov usklajevanja (U. Foemer, 1981; H. Willke, 1978).

Če je za prvi, klasično funkcionalistični pristop značilna njegova podmena, da družbena diferenciacija avtomatsko implicira integracijo, kar pomeni, da je integracija obravnavana kot adaptacija, ki je neizogibni rezultat inkompatibilnosti, do katere je prišlo na temelju diferenciacije, je v drugem pristopu – njegov najpomembnejši protagonist je bil Talcot Parsons – ključna integrativna funkcija pripisana občemu-družbenemu vrednotnemu konsenzu. Ne da bi obširneje presojali njihove dejanske (ne)zmožnosti pojasnjevanja danega problema, je tako za prvi kot tudi za drugi pristop značilno, da integrativni naboj modernih funkcionalno diferenciranih družb razumeta kot nekaj že vnaprej danega. Klasični funkcionalizem pozablja, da družbena integracija ni nekaj že po »naravi danega«, temveč je pojav, ki ga je še le treba pojasniti. Toda tudi strukturalno funkcionalni pristop (Parsons), ki izhaja iz predpostavke občega družbenega vrednotnega konsenza, problem družbene integracije reši samo na analitično-definitorni ravni.³

Iz vidnega polja izgublja, kar kaže na njegovo deficitarnost v odnosu do avtopoetične družbene teorije, gibalno razvoja modernih družb – družbene konflikte in protislovja (G. Kiss, 1986, str. 39).

Kje se znotraj predhodno sprejete tipologije integracijske paradigme kaže prednost refleksivnega tipa integracije družbenih subsystemov (izhaja iz obče sistemske predpostavke redukcije kompleksnosti med sistemom in okoljem) v odnosu do prvih dveh pristopov? V nasprotju s klasičnim funkcionalizmom je tu predpostavljena takšna avtonomija subsystemov, ki njihove integracije ne sprejema kot nekaj povsem naravnega. V nasprotju s strukturalnim funkcionalizmom je poudarjena nujnost procesov usklajevanja med družbenimi subsystemi, kar nastopa kot neizogibna posledica dejstva, da ti subsystemi delujejo znotraj specifičnih, le njim imanentnih kriterijev smisla (delovanja oziroma operiranja). Pri tem ključni problem ni trajno vzdrževanje interakcij med subsystemi, temveč optimalna izpolnitev njihovih družbenih funkcij.

Uvajanje koncepta »refleksije« v sodobne sistemskoteoretske diskusije o problemu integracije se pojavlja tudi kot posledica dvoma o pojasnjevalni moči tistih teoretskih modelov sodobnih družb, ki v kompleksu družbene razdiferenciranosti namesto specifikacije funkcij in avtonomizacije specializiranih podobmočij v ospredje postavljajo njihovo funkcijsko difuzijo in heteronomizacijo (J. Berger, 1989, str. 100).

Razumljivo je zato, da se vprašanja t. i. refleksivnega tipa integracije najbolj neposredno dotika teorija avtopoetičnega družbenega sistema. Še več. Mogoče je trditi, kar bomo skušali v nadaljevanju pokazati, da Luhmannova teorija funkcionalne družbene diferenciacije vsebuje vse ključne nastavke za pojasnjevanje refleksivnega tipa integracije kompleksnih sistemov. Tudi takrat, ko nastopa – po

³ Četudi se je po Willkejevem mnenju Parsons z izrecnim postuliranjem zveze med »vertikalno« delujočimi interpenetracijami in »horizontalno« delujočimi interakcijskimi mediji dotaknil bistva problema integracije funkcionalno diferenciranih družb, pa je konverzijo medijev (v njegovi strukturalno funkcionalni teoriji so mediji fungirali kot specializirane vrste komunikacij in transakcij na temelju specifičnih simbolnih posplošitev), ki vodi k rešitvi problema integracije, že vnaprej predpostavil (H. Willke, 1991, str. 161).

S tem je bil dejanski problem konverzije medijev odpravljen.

temeljnem paradigmatsem zasuku v razvoju sistemske teorije – kot specifična sociološka konkretizacija obče teorije avtopoetičnih sistemov.⁴

Zato se nam zdijo zahteve po reformulaciji teorije avtopoetičnega družbenega sistema (binarnih medijev družbene komunikacije) neupravičene. Še posebno, če legitimnost svojih zahtev izvajajo iz domnevne nezmožnosti avtopoetične teorije, da pojasni integrativni naboj modernih družb Zahoda.

III

Četudi se v Luhmannovih delih pojavlja množica definicij pojma avtopoetičnosti,⁵ naj tu poudarimo predvsem tisto razsežnost avtopoetičnih (družbenih) sistemov, ki se nanaša na njihovo samospecifikacijo (sistemi specificirajo sami, kaj naj bi jim služilo kot element) in njihovo samoprodukcijo (vse enote, ki jih ta sistem uporablja, njegovi elementi, procesi in strukture, so ravno skozi te enote šele producirani).⁶

Bazični proces, ki producira elemente, iz katerih se sestojijo družbeni sistemi, je smiselna komunikacija. Družba je najboljšejši sistem vseh smiselnih komunikacij. Samo sebe konstituira šele s komunikacijo. Kot takšen izpolnjuje družbeni sistem kriterije avtopoetičnega sistema.⁷

V skladu z vodilno diferenco teorije avtopoetičnih sistemov (diferenco sistema in okolja) enotni družbeni proces komunikacije vodi v funkcionalno izdiferenciranost različnih družbenih subsystemov. Binarni kodi prevzamejo funkcijo specifičnega strukturiranja celotnega procesa družbene komunikacije. Ali kot pravi Luhmann: »Najvažnejši funkcijski sistemi strukturirajo svoje komunikacije preko binarnega, dvovalentnega koda, ki z vidika vsakokratne specifične funkcije zahteva univerzalno veljavnost in izključuje tretjo možnost« (N. Luhmann, 1988, str. 76).

Shemi binarnosti zato v duktusu avtopoetične teorije tudi ni mogoče pripisovati pomena samo v začetnih (manj kompleksnih) fazah analize (družbenih) problemov, kar je bilo sicer mnenje nekaterih avtorjev, ki so se v okviru svojih sistemsko družbenih analiz ravno tako znašli pred vprašanjem odprtega polja družbenih komunikacij.⁸

⁴ Prvi znaki v smeri dojetja samoreferenčnih družbenih sistemov so se pojavili že v drugi polovici sedemdesetih let, četudi je o paradigmatsem zasuku v sistemski družbeni teoriji mogoče govoriti od osemdesetih let naprej. Potem ko je Niklas Luhmann svoj model pojasnjevanja modernih družb »nadgradil« s spoznanji H. v. Foersterjeve »kibernetike drugega reda« (»second order cybernetics«) in Maturanovega in Varelovega koncepta avtopoetičnosti.

⁵ Po W. Beermannu nastopata pri Luhmannu dva temeljna razreda definicij. V okviru prve skupine je avtopoetični sistem definiran s pomočjo kategorije bazične samoreference v skladu z Luhmannovo trditvijo, da so »... avtopoetični tisti sistemi, ki se oblikujejo preko samoreference in imajo v tem svojo sistemsko enotnost« (N. Luhmann, 1985, str. 602), v okviru druge skupine pa kot sistem, ki vse elemente, ki se neizogibni za (re)produkcijo nekega elementa sistema, sam producira (W. Beermann, 1991, str. 243).

⁶ To ne pomeni, da sistemi ne potrebujejo nobenega »temelja« v formi energije, materiala, informacij oziroma oseb – to tvori pogoje možnosti konstitucije elementov – temveč pomeni bolj to, da bazični načini operiranja sistema producirajo »emergentne« elemente (N. Luhmann, 1985, str. 60).

⁷ Luhmann pravi, da je teoretsko odločitev za dojetje družbe kot avtopoetičnega sistema in za označitev operacije, ki sistem reproducira, kot komunikacije, treba sprejeti hkrati, saj se namreč vzajemno pogojujeta. To tudi pomeni, da je pojem komunikacije najpomembnejši dejavnik definiranja družbe (N. Luhmann, 1991, str. 1178).

⁸ Po prepričanju Gerharda Voweja binarni shematizem v neskončnosti komunikacijskih semantik, sintaks in pragmatik ni ustrezen selekcijski mehanizem, kajti »... določen nivo kompleksnosti in v času spreminjajoč pluralizem perspektiv zahtevajo drugačno strategijo« (G. Vowe, 1984, str. 332). Ovira tej drugi strategiji naj bi bilo dejstvo, da je naša struktura mišljenja pregloboko prežeta s svojim logičnim pendantom: s klasično dvovalentno logiko. Resnici na ljubo je treba reči, da je Luhmann, kar pričajo med drugim njegove ugotovitve v zvezi z diferenco programske in kodirne strukture avtopoetičnega sistema (ponovni vstop izključene tretje vrednosti v funkciji alokacije kodirnih vrednosti), o čemer je bil govor na drugem mestu (F. Mali, 1991, str. 17), presegel miselni horizont klasične dvovalentne logike.

Niti ni mogoče pristajati na njeno reformulacijo oziroma modifikacijo. K slednjemu se, kot smo že dejali, nagibajo vse tiste novejšje kritike Luhmanna, ki v ideji avtopoetičnosti (s to idejo povezanim konceptom binarnih kodov) zaznavajo nevarnost, da problem družbene integracije postane povsem irelevanten za sistemsko teorijo funkcionalne družbene diferenciacije.⁹

Naš namen ni zasledovanje vseh najnovejših, po teoretski provinienci različnih, toda največkrat zelo parcialno zastavljenih kritik ideje avtopoetičnosti v družbi. Kljub temu je treba poudariti, da so mnoge izmed njih nadaljevanje oziroma dodatno utemeljevanje Muenchovih ugovorov na račun Luhmannove teorije družbene diferenciacije. Richard Muench je znotraj paradigme modernizacije razvil interpenetracijski model pojasnjevanja družbe. Teorija družbene interpenetracije se glede na sistemsko teorijo diferenciacije razlikuje v tem, da ne izhaja več predvsem iz diferenciacije kot pogoja razvoja moderne družbe, temveč iz prepletanja že diferenciranih delnih sistemov.¹⁰

Na tej razliki je potem utemeljena tudi Muenchova kritika Luhmanna. Po Muenchu sistemski teoriji družbene diferenciacije ni uspelo pojasniti bistvenih značilnosti nastanka in razvoja modernih okcidentalnih družb, niti ne razumeti integracijskega potenciala, ki je vgrajen v te družbe.¹¹

Je Luhmanovi teoriji funkcionalne družbene diferenciacije res mogoče očitati takšno deficitarnost pri pojasnjevanju ustroja modernih družb? S takšnim sklepom se prav gotovo ne morejo strinjati avtorji, za katere Luhmannova teorija nima konkurence med »velikimi teorijami družbe« (»grand theories«); ne samo zaradi njene hevristične moči pri pojasnjevanju konkretnih empiričnih družbenih pojavov (ne glede na izjemno abstraktnost uporabljenega systemskega kategorialnega aparata,¹² temveč tudi zato, ker »... predstavlja enega redkih poskusov, da kompleksne moderne družbe sploh pojmovno dojame v vsej njihovi splošnosti« (J. Gerhards, 1991, str. 264).

⁹ Če bi preko Luhmannovega prvotnega koncepta diferenciacije družbenih vlog, tako Bela Pokol, še bilo mogoče zaslediti ohlapnejšega razumevanja družbenih subsystemov, to ni več z nastopom avtopoetičnosti. Primat ima dinamično-operacionalna organizacija subsystemov, kar pomeni, da »... strukturalna razmejenost, ki je v zgodnejših Luhmannovih spisih še asociirala z izdiferenciranostjo, ni v tej teoriji nič več poudarjena« (B. Pokol, 1990, str. 330), s tem pa nastopijo daljnosežne posledice za nadaljnjo sistemsko-teoretsko obravnavo (odpravo) problema družbene integracije. V isti rang kritik je mogoče uvrstiti pripombe Krohna in Kueppersa, sicer avtorjev teorije sistemov samoorganizacije, ki pa ostro nasprotujeta Luhmannovemu konceptu avtopoetičnih družbenih sistemov. Trdita, da ideja binarno strukturiranega koda (znanosti, umetnosti, prava in vseh drugih družbenih subsystemov) nujno teži k temu, da postane implodirajoči sistem (W. Krohn/G. Kueppers, 1989, str. 25).

¹⁰ Po Muenchu bi bilo treba v nasprotju z že kar »... trivialnimi izrekanji sociologije, da moderno družbo označuje funkcionalna diferenciacija v relativno neodvisne subsisteme in sfere delovanja« (R. Muench, 1984, str. 11) bolj poudariti interpenetracijo različnih sfer delovanja in integracijo različnih subsystemov. V tem smislu naj bi bilo zgrešeno razmejevanje modernih zahodnih družb glede na nemoderne in neokcidentalne družbe po kriteriju večje izdiferenciranosti posameznih subsystemov oziroma sfer delovanja. Prav nasprotno, »... po svojih lastnih zakonitostih izdiferencirane sfere delovanja bomo prej srečali zunaj modernih družb kot pa v modernih družbah« (R. Muench, 1984, str. 22).

¹¹ Tine Hribar pravi, da je Muenchova kritična argumentacija zoper teorijo družbene diferenciacije »... pravilna, vendar površna« (T. Hribar, 1985, str. 300). V naši analizi se nam zdi vendarle pomembneje poudariti, da je Muench, s tem ko je problem integracije reduciral zgolj na vprašanje pojasnitve družbene interpenetracije, to pa razumel kot proces »vsiljevanja« običajnih kulturnih vzorcev v vse družbene subsisteme (R. Muench, 1978, str. 35), tako rekoč skozi zadnja vrata znova potisnil v ospredje Parsonsovo idejo vrednotnega družbenega konsenza. Tudi v Parsonsovi teoriji medijev je glavna funkcija medijev v integraciji že izdiferenciranih subsystemov. Zato mediji v strukturalno funkcionalni teoriji nastopajo kot mediji izmenjave. Seveda šele potem, ko je bil v strukturalno funkcionalni teoriji izveden premik od razumevanja medijev po analogiji z jezikom k razumevanju medijev po analogiji z denarjem. V okviru takšnega premika mediji ne nastopajo kot modusi interakcije znotraj specializiranih subsystemov, temveč »... krožijo med delnimi sistemi kot mehanizmi integracije celote« (H. Wilke, 1991, str. 159).

¹² Je pa abstraktnost systemske družbene teorije vodila tudi k povsem nasprotnim percepcijam. Tako obstajajo med posameznimi avtorji že kar stereotipne predstave, da je tu na delu zgolj in samo brezplodni teoretski spekulativizem (o značaju omenjenega tipa kritik več v: G. Kiss, 1986; J. Kluever, 1988; W. Buerschel, 1990).

Tudi sami bi se težko strinjali z oceno, da v sistemski teoriji funkcionalne diferenciacije niso vsebovani nikakršni nastavki za razumevanje integracijskega naboja modernih okcidentalnih družb. Prav nasprotno. Luhmannova teoretska izvajanja, na kar med drugim opozarja tudi Helmut Willke, utemeljujejo reflektivni tip integracije kompleksnih družbenih sistemov. Znano je, da je Luhmann ločeval tri tipe družb po njihovi kompleksnosti in načinu diferenciacije: arhaične družbe kot segmentarno diferencirane družbe, tradicionalne družbe kot stratifikacijsko diferencirane družbe in moderne družbe kot funkcionalno diferencirane družbe. Hkrati je znotraj subsystemov zadnjega tipa družb odkrival tele referenčne zveze: razmerje do celotnega (družbenega) sistema (funkcija), do drugih subsystemov (učinkovanje) in do samih sebe (refleksija) (N. Luhmann, 1975, str. 197).

Ravno s to zadnjo (samo)referenčno zvezo funkcionalno diferenciranih družbenih subsystemov, ki je znotraj polja smiselnih sistemov (družbeni in osebni sistemi kot smiselni sistemi lahko stopijo v razmerje do samih sebe) tematizirana kot refleksija, se odpira perspektiva integrativnosti funkcionalno diferencirane moderne družbe. Refleksija pomeni, da funkcionalno izdiferencirani sistemi svojo identifikacijo izvajajo iz svojih specifičnih družbenih funkcij. V tem se izraža njihova avtonomnost. Hkrati pa refleksija pomeni tudi to, da ti sistemi razumevajo sami sebe kot ustrezno okolje drugim subsystemom. Na tej podlagi potem zavestno omejujejo sami sebe na račun odpiranja nujnih možnosti drugih subsystemov. Takšno usklajeno in uglašeno samoomejevanje delnih družbenih sistemov ni samo sebi namen. Omogoča ohranjanje celotnega sistema. Če nek subsystem maksimizira lastne kriterije in cilje (svoj tip racionalnosti), potem to lahko dela le v škodo drugih subsystemov (v končni posledici tudi na račun izgube parcialne avtonomije in funkcionalne samostojnosti teh sistemov).

Če vzamemo družbeni subsystem znanosti, je Luhmann na temelju predpostavke razlikovanja funkcije, učinkovanja in refleksije lahko šele zapisal, da »... se znanost dogaja vedno znotraj binarnega koda resnično/neresnično, pa naj poteka v modernih industrijskih laboratorijih ali na samostanskih vrtovih« (N. Luhmann, 1900, str. 636).

Čeprav si učinkovanje (Leistung) kot drugo referenčno zvezo družbenih subsystemov lahko zamišljamo po vzoru kompleksnih input-output modelov, kot to počneta tudi T. Parsons in G. Platt v junji AGIL-shemi (T. Parsons/G. Platt, 1974, str. 14), morajo ti vedno poprej predpostavljati avtopoetičnost svojega delovanja. Za Luhmanna raziskovalna politika ne glede na količino ali kakovost vpliva vedno ostaja zgolj politika. Ne more nastopati kot substitut raziskovanju. Svoj smisel ima samo kot politika. Z različnimi mehanizmi, ki zadevajo finančna, kadrovska in druga vprašanja, iritira znanost. Lahko celo vsiljuje nomenklaturu raziskovalnih tem in predstavljenih rezultatov. To ne spremeni dejstva, da sistem znanosti lahko deluje le znotraj njemu lastne avtopoetičnosti.

IV

Četudi je v teoretskih diskusijah še navzoč dvom o eksplorativni moči teorij refleksivnosti pri pojasnjevanju problema integracije kompleksnih družbenih sistemov (refleksivnosti kot samoomejitve, ki izhaja iz upoštevanja možnosti drugega),¹³ se v razvitih parlamentarnih demokracijah na Zahodu v praksi že kar nekaj časa uveljavljajo institucije, za katere bi bilo mogoče trditi, da pri svojem delova-

¹³ Če s pojmom refleksije v splošnem razumemo samoomejevanje družbenega podobmočja pri prizadevanju za območno specifične cilje, je prepričan J. Berger, potem je takšno samoomejevanje v konfliktu z lastnim interesom teh

nju primarno upoštevajo načela reflektivnega integriranja posameznih družbenih sektorjev. Gre za institucije, ki skušajo – če znova uporabimo sistemsko terminologijo – »vzpostaviti konverzijo različnih medijev regulacije« (H. Willke, 1991, str. 180).

Funkcija in narava (nacionalnega) znanstvenega sveta v razvitih parlamentarnih demokracijah je eden izmed takšnih primerov. Najbrž ne po naključju. Če se namreč v modernem svetu ne samo ekonomiji in politiki, temveč tudi in predvsem znanosti pripisuje izredno pomembna družbena funkcija, pa je izpolnitev te obče družbene funkcije povezana s predpostavko avtonomnosti njenega delovanja. Noben izmed funkcionalno diferenciranih subsystemov modernih družb ne more prevzeti norm in strukturnih načel delovanja drugega, ne da bi si kratil svobodo lastnega delovanja. Zato je v sferi znanstvene politike, kjer se križajo interesi znanosti, politike in ekonomije (tudi drugih subsystemov), vedno večji pomen pripisan znanstvenemu svetu kot mehanizmu usklajevanja njihovih interesov, ki izhaja iz »metode proceduralnega vodenja« – načina iskanja skupnih odločitev, neodvisno od pravno formaliziranih norm (U. Foemer, 1981, str. 27).

Znanstveni sveti v razvitih parlamentarnih demokracijah prepričljivo dokazujejo, bodisi da gre za zgodovino njihovega nastanka ali pa organiziranost in pravila delovanja, obstoj novih integrativnih mehanizmov na »... prostovoljni oziroma kvazinormativni osnovi, ki v prizadevanju po doseganju vzajemnega soglasja delujejo samoomejujoče« (H. Willke, 1991, str. 180). Znanstveni svet nastopa namreč kot gremij, kjer njegovi člani kot predstavniki relativno avtonomnih družbenih subsystemov (znanost, politika, gospodarstvo) stalno skušajo priti do kompromisa, ki naj bi za uresničitev za celotno družbo pomembnega cilja presegel konfliktnost interesov.

To ne pomeni, da je družbena legitimnost znanstvenih svetov samo v njihovi funkciji usklajevanja interesov. Enako pomembna je njegova vloga pri sprejemanju strokovnih, družbeno nepristranskih odločitev o znanstveni politiki. »Razbremenilna« funkcija proceduralnega vodenja v znanstvenem svetu se med drugim izraža v okoliščini, da udeležba znanstvenikov z visoko reputacijo pri pripravi strokovnih predlogov omogoča njihovo realizacijo v znanstveni politiki, ki – gledano v celoti (obstajajo seveda pomembne razlike med posameznimi državami) – na Zahodu ni vedno najbolj naklonjena državnim posegom.¹⁴

Ob koncu našega razpravljanja se nam zdi potrebno opozoriti, da tudi pri nas ne bi smeli zanemarjati izkušenj razvitih parlamentarnih demokracij pri oblikovanju mehanizmov družbene integracije kompleksnih subsystemov, ki načelo normativnega ekspanzionizma nadomeščajo z načelom reflektivnega samoomejevanja. Celo če tudi tam ne moremo govoriti o dolgi tradiciji mehanizmov, ki z vidika sistemske teorije prispevajo k reflektivnemu tipu družbene integracije. Izkušnje je treba uporabiti tudi na družbeno izredno pomembnem področju oblikovanja znanstvene politike. Danes so v preteklosti prevladujoči mehanizmi znan-

podobnočij. Če je takšno samoomejevanje racionalno – kot primer – za prirodno okolje, ni racionalno za sisteme, ki so že po svoji naravi najbolj ekspanzivni (ekonomija, znanost) (J. Berger, 1989, str. 100).

¹⁴ Znanstveni svet (Wissenschaftsrat) v Nemčiji kot eden izmed primerov se po svoji strukturi deli na znanstveno in upravne (administrativne) komisije. V znanstveni komisiji delujejo zastopniki znanosti in »osebnosti javnega življenja«, pretežno s področja gospodarstva. Člane znanstvene komisije imenuje za obdobje treh let predsednik zvezne države, člane upravne komisije delegirajo zvezna ministristva (B. R. Martin/J. Irvin, 1989, str. 78). Njihova naloga je, da priporočila znanstvenega sveta ustrezno formulirajo glede na upravni in finančni vidik, saj »Wissenschaftsrat« nastopa kot najpomembnejše svetovalno telo za znanstveno politiko. Predvsem v zvezi z vprašanji, ki zadevajo usklajevanje podpore raziskovanju in razvoju na različnih ravneh njene organizacije, priporočila o nadaljnjih perspektivah razvoja znanosti in univerze itd. (W. Bruder, 1986)

stvene politike preživeli. Zato naj bi ena pomembnejših nalog na tem področju – od samih začetkov konstituiranja nove slovenske države so bila glede tega podana nedvoumna opozorila (primer: T. Hribar, 1990) – pripadala znanstvenemu svetu. Njegovemu ustreznemu oblikovanju in dejanskemu opravljanju nalog. Ni dvoma, da bodo med temi nalogami vedno pomembnejše tiste, ki se nanašajo na specifični problem refleksivne integracije kompleksnih družbenih subsystemov.

LITERATURA:

- Adam (1989) F.: Deformirana modernizacija – (Realni) socializem med tradicijo in modernostjo, v: Družboslovne razprave, Zvezek 7: str. 31–41.
- Beermann (1991) W.; Luhmanns Autopoiesisbegriff – »Order from noise«? v: Autopoiesis – Eine Theorie im Brennpunkt der Kritik. Hrsg. H. R. Fischer. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag, str. 243–263.
- Berger (1989) J.: Ali obstaja postmoderna družbena razvojna stopnja, v: Družboslovne razprave, Zvezek 7: str. 87–103.
- Bernik (1989) I.: Socialistična družba kot obmoderna družba, v: Družboslovne razprave, Zvezek 7: str. 31–41.
- Bruder (1986) W. (Hrsg.): Forschungs- und Technologiepolitik in der Bundesrepublik Deutschland. Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH.
- Buerschel (1990) W.: Zum Begriff modernen ganzheitlichen Denkens. Haag: Herchen Verlag GmbH.
- Foerster (1981) U.: Zum Problem der Integration komplexer Sozialsysteme. Berlin: Duncker & Humboldt Verlag.
- Gerhards (1991) J.: Funktionale Differenzierung der Gesellschaft und Prozesse der Entdifferenzierung, v: Autopoiesis – Eine Theorie im Brennpunkt der Kritik. Hrsg. H. R. Fischer. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme Verlag, str. 263–280.
- Hribar (1990) T.: Slovenska osamosvojitve in kultura. Znanost – umetnost – izobraževanje, v: Nova revija, Letnik 9: str. 544–566.
- Hribar (1985) T.: Moč znanosti. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Kiss (1986) G.: Grundzuge und Entwicklung der Luhmannschen Systemtheorie. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
- Krohn (1989) W., Kueppers G.: Die Selbstorganisation der Wissenschaft. Frankfurt/M.: Suhrkamp Verlag.
- Kluever (1988) J.: Die Konstruktion der sozialen Realitaet der Wissenschaft – Alltag und System. Braunschweig/Wiesbaden: Friedrich Vieweg Sohn.
- Luhmann (1991) N.: Pojem družbe, v: Teorija in praksa, Letnik 28: str. 1175–1186.
- Luhmann (1990) N.: Wissenschaft der Gesellschaft. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.
- Luhmann (1988) N.: Dekologische Kommunikation (2. Auflage). Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH.
- Luhmann (1985) N.: Soziale Systeme – Grundriss einer allgemeinen Theorie (2. Auflage), Frankfurt/M.: Suhrkamp Verlag.
- Luhmann (1975) N.: Soziologische Aufklaerung II. Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH.
- Mali (1991) F.: Funkcija in značaj teorij in metod v sodobni sistemski teoriji znanosti, v: Metodološki zvezki, Zvezek 8: str. 9–23.
- Martin (1989) B. R., Irvine J.: Research Foresight – Priority Setting in Science. London: Pinter Publishers Limited.
- Muench (1984) R.: Struktur der Moderne. Frankfurt/M.: Suhrkamp Verlag.
- Muench (1978) R.: Ueber Parsons zu Weber – Von der Theorie der Rationalisierung zur Theorie der Interpenetration, v: Zeitschrift fuer Soziologie, Jhgs. 9: str. 18–54.
- Parsons (1973) T., Platt G. M.: The American University. Massachusetts: Harvard University Press.
- Pokol (1990) B.: Professionelle Institutionensysteme oder Teilsysteme der Gesellschaft – Reformulierungsvorschlaege zu Niklas Luhmanns Systemtypologie, v: Zeitschrift fuer Soziologie, Jhg. 19: str. 329–344.
- Vowe (1984) G.: Information und Kommunikation. Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH.
- Willke (1978) H.: Zum Problem der Integration komplexer Sozialsysteme – Ein theoretischer Konzept, v: Koelner Zeitschrift fuer Soziologie und Sozialpsychologie, Jhg. 30: str. 228–253.
- Willke (1991) H.: Systemtheorie (3. dopolnjena izdaja). Stuttgart: Gustav Fischer Verlag.